

נתיב לספר אמנו ביקורת

מוסך בכרון ע"ש רב צער
لتרבות עברית ולחכמת ישראל

מ Morrison טירה לפטע
תוי וחזצירה הבקעה.
בת אלקיך הפעפת
בזרועות אביר נוערה.

"אהובי, קוראים לי. אני
טרם נפרד גלה לי
את שמה, יקר. עד הנה
מפני בסוד שמרף".

או צחק אביר ברהיל,
אנפנות גברתו נשק הוא,
את מצחה נשק, את פיה,
כיאות דבר הגבר:

"בחירה לבך, הוא, סניורייטה
בנו של מלמד זגול הוא,
תחלתו נזדעה בחלד,
רב ישראל מסרגוסה".

עברית: איס

התרגומים הראשונים מיצירות היינה לעברית נעשו עוד בחיו, ויש לשער שהניסיונות הללו לעשות את הבלתי אפשרי "משכו גם במאה העשורים ואחת. ניסיונו של אורי סטיין, המובא בזה, ראוי שיעורר עניין – גם משום ההקופזה המכטעת-מושלמת על המוזיקליות של היצירה לבושה העברי – וגם משום שתוכנה של היצירה מתאימיםשוב, עד כה, למצבו של היהודי בזמנו ובמקוםנו:عرץ ושונא בעת ובעונה אחת. היהודי הבודד, איזורחעלם אלמוני – כל הכאב. אבל זהות יהודית, מדינה יהודית, ארץ יהודית? – לא ולא!

בתוליים, צחים משלג,
ניחוקים נשא בחרש.
"אך אהובתי אמר לי,
תאותבני עד בלוט נפש?"

"אהבתיך, פו, יקר לי,
בפציע גואל נשבעתי,
ישו, רצחוהו נפש
יהודים שונאי אלומ".

"לייהודים, גברתי הניחי",
מחזקים הוא מלחש לה.
נעט על גבעליהן
ושאנים לאור ירת.

ושאנים לאור ירת
רטוקות אל שם הלילה.
"אך אהובתי אמר לי,
לא לשקר את נשבעתי".

"אהובי, הה, אין בי שקר,
בשם شبשי חיללה
לא טפה של זם זורמת
دم עברים ארוור לנצח".

"לייהודים, גברתי הניחי",
מחזקים הוא מלחש לה.
אל סכת חזס שוקטת
בזרועות אביר נשאת היא.

אל צחו נאסתה,
את שפטיו רצוף שפטה,
הפלים חומדות, קצורות, רק
לפשיות אין קץ וגמר.

חס חשלך, סכה דוממת,
ובאלס חרוגע
מלחש נכלם באפל,
הקדס, בפיו הסמיינו.

היינרייך היינה

دونה קלרה

ערב رد, בגו פושעת
בת אלקיך יפת העין
שאוון תפים ונטוצרת
ממורומי טירה בוקע.

"אָס לְבִי בְּמַחְזֶל וְנַשְׁפֵּר,
זֶר לְמַחְמָאֹת וְחַנְפֵּר
חַצְרוֹנִים פּוֹשְׁקִי שְׁפִּתִּים
מִמְשִׁילִים אֹתִי לְשָׁמֶשׁ".

קצבי בכם מרגע
בו חוצתי לאור ספר
באבירנו נגן בלב
לבבי אך לילה לילה.

זק, זקור נאכ ברהיל
אבחה עיניו הגדו
צח, אציל קלסטיר הנבר
ברודמותו של סנט גאורגיוס".

מהרהרת דונה קלרה,
מבקטה משפל לארכ.
אך הניפה את ריסיה
דמותה הזר מולה נצבת.

יד ביד פושעים השנינים,
מפחדים הוא מלחש לה.
רומ שחתה, אוור ירמ,
ראשיהם ורדים חרפינו.

ראשיהם ורדים חרפינו,
מברשי הtro ופס.
"אך אהובתי אמר לי
למה זה אצמו פניך?"

"יתושים, הם עקצוני
תוועת נPsi בקייז
שנאטים, במוותם בשייט
יהודים ארפי חיטס".

"לייהודים, גברתי, הניחי",
מחזקים אביר לוחש לה.
שקדיות פרחים השירו,
בתוליים, צחים משלג.

הינרייך הײַנָה – קווים לדיווקנו

בגלי הרין לשמע זמרתה של הנערה והוכת-השieur. משוחלן השיר – היה לשיר עם ממש, מה שהקל את מלאכתו של המשטר הנאצי, כאשר הוציא לשרפפה את כל ספרי הײַנָה, אבל הותיר לפטיטה את "לורליי", בחתימת "מחבר אלמוני".

כאשר קם והשתמד, והוא בן 28, קרא לטבילה: "כרטיס נינה (entree billet) לתרבות האירופית", ובמכתב מ-1823. 27.9.1827 לידו משה מודר, כתוב כי

הטבילה היא לי עניין זר לחלוּטִין... ההשפעה היחידה שתהייה לה עלי' היא שאוכל להחמיר בתרצה לאבאך על זכויות בני גזע. מכל מקום, אראה בכך כהן עלי כבודי אם הטבילה תיחסב לי הזדמנות לקבלת מעמד בפרוסיה. בפרוסיה, מכל המוקומות... אנחנו חיים בדור מושחת שבו הנבל נחשב לאיש סגולה ובני הסגולה שבינו נהפכים לנבלים.

אכן, מילים כדרונות, אבל כאשר הסתבר לו של "כרטיס הנסנה" שרכש במחיר בגיןה בעמו אין תוקף, כתב:
עכשו אני שנוא כיהודי וכונצרי גם יהה. קיוויתי שגורלי ישחרר; אבל להפוך, מאז הטבילה ידעתי רק מפח-נפש...
והוסיף: "אין לך דבר שהיפנים שונים יותר מן הצלב, אני רוצה להיות יפני..."
כאשר נודע לו שgam יידי, אדווארד גנס, השתמד והוא אף הולך ו מביע את התלהבותו מרותו החדש, כתוב על ייד נעריו, עמיתו לשעבר ב"חברה לתרבות ומדעים של היהדות" (Verein für Kultur und Wissenschaft der Juden)
ובכן צחלה אל הצלב,
הצלב תיעבת אם.
אתמול גיבור במסתרים
היום גבל לעין המשמש.

אבל את עצמו תיעב לא פחות. במכותב לモזר הוא מתווה על שהוא מקל את בכואתו הנש��פת אליו מן הראי בלילה. ואכן, "כרטיס הנסנה" לא הועיל לו במולדתו. כל הדלות עליהן הקיש נטרקו בפנין, וב-1835 הוחרם רשותה על-ידי צו פרדריך בכל מדינות גרמניה, ועל ספרו הוטל איסור מכירה והפצה. (הנאצים עתידים היו לחזור ולהחרימו ב-1933). גם בחוץ-לא-ארץ היו מי שלא שכחו לו את יהדותו. תומס קרלייל כינה את הײַנָה "יהודון מזוהם... שמנוני וחלקן, זולל נקניותties מבשר צפראדים". אבל פרץ האנטישמיות של הקולווניסט הסקווטי מר-הנפש אוזן די והותר על-ידי ההערכה להײַנָה באנגליה הויקטוריאנית, וזאת דוקא בשל יהדותו.

טי אرنולד, המשורר והמסאי האנגלי (1822-1888),
כתב על שירותו של הײַנָה שהוא "חיזק מיר של אָס
המחעה על שפטו רוחו של האָדָם".

הײַנָה עצמו, זכה באמון לראות עוד ביום חייו את המהדורה 13 של יצירותו החשובה ביותר, "ספר השירים" (Buch der Lieder), אך היה מסיג יותר, וכך כתב:

בוקר צהרים ערב
resheret ani bili hore
חוויים כמלוא חזות.
שכרי – אצבע משולשת.

הײַנָה, יותר מכל שאר מתבוללי אשכנז ומשומדייה, היה הכלאה טרואגית של מורשת יהדות וסביבה גרמנית. באינטואיציה גאונית חש הײַנָה באימת הטירוף הגמני, ה-Furiosum Teutonicus הנודע, שסלל את כבורת הדורך לאחרונה אל טרבלינקה. ב-1842 כתב על "ימי הוויה... שיבואו... (על) אימת האספסוף הגמני בתיה-ביבה... (шибולל) מלוחמת-עולם נוראה שחזור הרס שלא נודע כמוותו בכל דברי ימי האנושות..." (Lutetia).

כל חיו היטלטל בין הגרמניות שלו, ואوها הפנים בכושו הבלתי-נדלה של היהודי לטמייה תרבותית, בין יהדותו, שהעריץ ושןא, וממנה ביקש להימלט אך אליה שב תמי. יהדות נכספת ומעוותת שהיה מקור הטרגדיה של הפיטן, גורלו וגודלו. הײַנָה, היהודי הנודד שאינו יודע מנוחה. ליד דיסלדורף, ממנו נרד צפונה להמבורג עיר האהבוֹת; ממש לפרנקפורט, שבה שליח ידו בעסקים וכשל; מינכן, בירת האמנות של בורינה; בון, שבה ספג את האידיאלים של ראשית המאה הי"ט בהרצאותיו של וילhelm שלגאל, האסתטיקן הנודע ומייסד התנועה הרומנטית; ברלין, שבה האזין להgal, גדור הפילוסופים ברورو ואילן הנוער; ועד פריס, הגלות מרצון ומולדתו השניה, בה מצא מנוחה מגמןיה בקרוב יידיין, בלזק, תאופיל גותייה, פרדיננד לסאל זיזוּן סנד. בפריס מת, "לא עוד אלא היהודי אביוין, חוללה אנווש", על-פי עדות עצמו. הוא היה בעת ובזעונה אחת ליד הספקנות של שלחי המאה הי"ח, בוגר ה-Hertzschmerz Weltenschmerz והאמין בסוציאליזם האוטופי מאסכולת הסנ-טימוניסטים, שעלהם התהבר בהתלהבות מшибית.

אין ספק שהײַנָה, לצד רילקה וגתה, הוא מגולי משוררי גרמניה, ואם לשפט על-פי מספר המלחינים שהלחינו את שיריו, אולי אף הגדל בהם. שוברט, שומן, מנדלסון, ליסט, ברהמס וונגנרטם רק הידועים מבין אלה שהײַנָה שימש השרהה לייצוריהם. הערכתם של ביסמרק, ניטשה וטריטשקה (ההיסטוריה שטבע את הסיסמה "היהודים הם אסוננו") לשירותו של הײַנָה, היא מן המפורשות. אכן, הײַנָה היה "יותר גרמני גרמני", ודומה שאין עדות אירונית יותר לעובדה זו מ"לורליי", השיר המר-מתוק על הספן הנטרף

"הוא נוצר עידן הזהב שפרח בשירה העברית בספרד... היננה, הציניקון המודרני, איש פריס וברלין, חייב את מקומו למסורת תור הזהב שהקדמו אותו ב-800 שנים. היומנסרו, כה יוצайдוף בשירה הגרמנית, הוא המשך הדיוואן של יהודה הלוי, של פיטוי אלחריזי ואבן-עזרא..."

לא זה המקום להרחיב את הדיבור על מכלול סגולות שירתו של היננה. אולם "הרומנסה הטרקטית" (כך כינה את "done" קלהה" לאיס אונטרמייר, מחשובי מתרגמיו של היננה לאנגלית), היא ביתוי מרוכז לחכונתו שירתו. הbrick הלשוני, הציניות הרומנטית, הסיום הבלטי-צפוי, הנושא היהודי, הרומנסרו הספרדי... אולם יותר מכל זה קלתו של השיר הקולח במבנה והוט ובמשפטים קצרים וברורים, המעלים על הדעת שיר-עם. אולם, לדברי אלתרמן, "זו קלות שאיננה עולה بكلות", ואכן, היננה נודע כמעט שועל בפרק על שיריו, חז' וליטש כל משפט ושב ומירק כל חrho עד שהוא "שקופים וטהורים כאגלי-טל", כפי שכותב עליו בנדטו קרוץ'. אם עלה בידי המתרגם להעתור ולו קצת מלאה אל העברית, והיה שכחו שלם.

אריה סתיו

ג'ירג' אליאוט ייחסה את גודלו של מוצאו היהודי, וה-Athenaeum, מן הסתם השבעון הספרותי החשוב ביותר בבריטניה, כתוב ביגליונו מס' 15 בינואר 1876:

"הוא יהודי ברוב-גוניותו; בתפיסה המפוכחת של האידיאל; היהודי במודעות הגאה של כבוד האדם; בכושרו הבלתי-נורא לסלוב וביכולתו להפוך את הייסורים למשמעות של יצירה; היהודי בספקנותו הבוטה והקולעת... היהודי בברק האינטלקט ובஹומר... ההומור העברי, המכור של אומה אשר ידעה — למורת מסכת סבל וייסורים שאין להם אוח ורע — לשמר רענותם בל-תיאמן ורוח של סטירה גורפת כל".

אכן, במקורה של היננה קשה להאשים את הפילושמים הבריטיים בהפרזה. כאשר יצא למסע איטוף חומר לנובליה (שלא השלים) "הרבי מבקר", נשבר לבו למראה דלותם של היהודי המזרחה ושל המדרגה אליו הגיעו בגטאות פולין. אך רק בהם ראה את הגוזע האיתן של יהדות אמרת שמהם הגאולה, בגיןו למחובלי גורמיה שאוותם ואת הקינותם "הנוצריות" תיעב בכל לבו. "הרבי מבקר" הוא שיר תקופה יהודית ימי-הביבנים. את אהבתו לשירות יהודה הלוי הנצח ב"רומנסרו" המאוחר, שנכתב בערוב ימי. אמה לזרוס, עצמה ממוצא ספרדי, כתבה עליו:

רמי דיצני

הבלזה לצופה חזק-ו-אמץ היה נבון תמיד

אצלנו בתנועה מתהלהך חספור הפא כבר שניים, מוחזר למוחזור, סفور עצוב עזף לך:

ברלה, או-אוליריה-זה דב, חתישב לו בבחות-על-הפהת;
אבל בכל פועלה תמצאו תמיד איזה חקס שימשך לכם את הפסל לאחור...

וכך, ל科尔 תרועת שמחה ושalon,
קסס חפסון, צנח על קרצפה, מושיק שמו איל-מושיש,
מטיח בזקקה עמו מה את אחורי קזקדו בזווית הפסל המוסט.
מל שחה רחבעם, הבנאי זהה אוליקראול שמל, ובחר לנוינו,
ונם הבחיטה האימה אוליא לאמיר-זעמה —

בי הינה חזקף ליר על רגליו בזירות של שמנים,
ופנה ממש במובכה ארודה אל מי שעוד היה מסכל לשם:
"ירביה, צחוק צחוק, אבל למה בגדת את האוזו?"...

זה קרה בסוף השquiz, באירוע של פקע פישו;

אני עוד זכר את מגל חלצות-חתקי קפא פנתום
במינו תמיות-מוחזר,

ונאת ריכח האקלפטוס עומד,

וטעם אבק עוללה מרוח,

ונאת חמת היבוחשים חזקה —

מפוזים מסתחררים סביב פנס-חלוקס המסנער.

יצחק מושקוביץ

ביילה קלין

"טוב, אני אשכ, רק קודם חפש נא אתשמי, כלומר... את השם ביילה קלין".
"מאיין? מה שמו של המוקם בו התגוררה ביילה קלין?"
"מוגילנסקיה. זאת עירקה קטנה באוקראינה."
"באוקראינה אין ולא היה עיריה בשם זהה."
"יש. אני יודעת בודאות. או היה קדם. בשנת ארבעים ואחת".

"את רואה את הספר העבה הזה? זאת רשימה של כל נקודות היישוב במזרח אירופה. העירה הזאת אינה מופיעה כאן".
"אנא מך. חפש לי את ביילה קלין מוגילנסקיה. בשנת 1941 הייתה בת שתים-עשרה".
חישתי. בין שני מיליון דפי העדר אשר מולאו בפרטיהם של יהודים-קרבנות הנאצים, שמורים בהיכל המשמות מספר רב של דפים על יהודיות בשם ביילה קלין, אולם אין ولو אחת מעיירה מוגילנסקיה.

"אם כך, אף אחד לא מילא ולא הגיע. זכור לי היבט שהוא לנו קרוב משפחה במקומות אחרים".
"מדובר החלטת שלפני חמישים שנה הייתה יהודיה בת שתים-עשרה בשם ביילה והתגורرت בעיירה אוקראינית בשם מוגילנסקיה?"
"לא החלטתי — אני יודעת זאת. זאת אינה גחמה ולא חלום. גם נועצתי בפסיכיאטרם. הם אינם מבינים בוהו שום דבר. אני זוכרת את גלגול נשמתי הקודם לכל פרטיו. אני זוכרת את ההורדים, אה, אהות, את ביתנו, את גן הירק בצדה השני של הגדר, הכלב בחצר — כלומר, ממש את הכל".
"מי הם הוריך ב... חיים הנוחיים?"
"אbei... זה לא חשוב. יותר חשוב שבא. הרי אתה תשאל בכל מקרה. הוא היה איש SS ולחם בחזית המזרח. אין לי הפרעות נפשיות בכלל תסביך האשמה, כמו שקרה לגרמנים רבים בדורוי. זאת אינה הזיה אלא זיכרון. אני זוכרת".
"מה את זוכרת?"

★ ★ *

בעיירה היינו שתיים או שלוש משפחות יהודיות שעסקו במסחר ובמלאכה. אבי, אלכסנדר או אהרון, בית קראנו לו אהרון, היה מנהל בית-ספר. אני זוכרת את שמה של אימי, גם היא הייתה מורה. היה עוד מורה, נדמה לי להיסטוריה, בשם פיליפ. הוא היה גבוה-קומה ומושופם.

ג'נית צווארונה הלבן היגשה מתוך מעיל ג'ינס כחול והבליטה בחרן את צוואורה השוות. אין ספק שהיא החודש האחרון היא-ቢלה על חוף ים, ככל הנראה עד עצמותיה נספהה בקרני שמש. גם עיניה החומות-בהירות ותלתליה האדמדוניות המפוזרים בפרעota, היו ספוגי שמש. היא פיזזה בצדיו השני של הדולפק, כדרך ילדים שאינם יודעים איך לשאול את השאלה.

"... היה יכול למצוא ברשימות אתשמי?"
"את נראה איןך יודעת של מי השמות שאנו שומרים".
"אני יודעת. שמות היהודים אשר נרצחו בידי הנאצים".
"יהודים. ואת...".
"גרמניה".
"יש לנו כאן שמות היהודים אשר נרצחו בידי הנאצים".
"אני מבינה".
"מאז עברו חצי מאה שנה".
"אני יודעת את כל זאת".
"זאת מחפשת את עצך ברשימות הנרצחים?"

סנט-אקוזרפי צדק לחלוtin בהעירו שאחנהנו, המבוגרים, ממש איננו מבינים כלום. בת שיחיה הייתה לא מעט מעל גיל העשרים, אך עיניה אמרו לי חד-משמעות שהיא שיכת לאלה שאינם מתחברים לעולם ותמיד סובלים מחוטר היכולת ללמד את הסובבים להבין את הדברים הילודתיים הפשוטים.

"או מה שמן?"
"כעת?"
"בודאי".
"כעת שמי גרטרדוה ברונר. אך לא בזה העניין".
"אללא במה?"
"הענין שלפני חצי מאה שנה הייתה אוקראינה ושם היה ביילה. ביילה קלין. כשהם רצחו אותי..."

כאדם פותח משפט במילים "כשאני מתי" או "כשאיזולד", אתה מוכנית נרתע לאחרו ומבטיט לצדדים כדי לאחד בסביבה הקרויה חוץ כבד, על כל צורה שלא תבוא.
אתה מסוגל לא להביט בי כאלו אני משוגעת?"
בעיניה עמדו דמעות ולא נראה לי שהיא מותחת אותה.
"אני מביטך כמו במשוגעת, אך טיפול פסיכולוגי איננו בתחום התמחותי. ניחא, חדרי לבכחות, שבי ואמרי לי כל מה שרצית".

"הראה את המקום, איפה שקרת", הם חזרו ואמרו מילין פעמים וocababa כבר היה יכול מוכסה בדם, ורק אמר להם שלו היה לו את כל הזהב שקיים בעולם והוא בודאי היה נתן אותו — איך הם אינם מבינים זאת? — ובכלל שלא יחרגו את הילדים.

כן, אני זוכרת גם כאשר הם השליכו את אמא, סבתא והילדים אל המרתף, הם גם סגרו את המכסה והעמידו עליי חביתה. החביתה הייתה מלאה אבניים.

נבהלהתי... היה פחד כזה, שכבר אין מה להרגיש ולהבין, ואני קפצתי מעל הגדר שמאחוריה היה גן הירק ומעדתי ונפלתי ושם עתית את הלמות המגפיים וראיתי שהם שניים או שלושה וגם הם מעור עלי ונפלו והתחלו לקרועו אותו לחתיכות ככה, ככה, כמו שאני קורעת את הניר זהה. אחר כך היהנה מנהרה ארוכה, אורך חזק בעומקה, וחיים אשר בין שני החיים.

★ ★ ★

הייא קמה, הביטה بي מלמעלה לפני מטה, כמו שמכביטים באדם אשר — אבוי! — מנסה להבין, אך אין לו סיכוי, ולפני שהלכה השאריה את כתובתה.
"נשים רבים מוגעים שם עכשו. אולי מישחו יביא לך דף על משפחת קליין מהעירה מוגילנסקיה. ככלומר, הרי אני מבינה שכל זאת יכולה להיות גם הפרעה. לומר את האמת, אני חושבת שדברים אלה אף אחד איננו מכין כלום וכולם רק מדברים ודברים וכיימות רק המילים".

★ ★ ★

כשהיא הלכה עשיתי את מה שכל היה עושה במקומי,قلומר משכתי כתפיים. ואתמול קיבלתי בדרך חכילה מהעיר יקטרינבורג ובה שישה דפיעד על משפחת קלין: אהרון, אשטו סופיה, אמו פיגגה וילדיו ביילה, מריק וליליה. ביילה נולדה בשנת עשרים וחמש. בסעיף "נסיבות המוות" לא נשאר למלא הדפים מספיק מקום פניו, והוא רשם בצדיו השני של הזף "רצויהם בידי פשיטיטים". כל השישה נקבעו במרתף ביתם בעודם בחיים. לפני שהושלכו אל המרתף, ביליה נאנסה ויעני של אהרון נוקր. כשהזווית המלחמה נעה מערכה, באורו מוגילנסקיה היו קרובות קשים, כל העירה נשרפה עד היסוד וכל תושביה נספו. אני לבדי נשואתי בחיים מפני שהוא מועד הצטraphתי לפוטיזנים".

חתימה: פיליפ בן נזואר בונדרנקו.

מורשת: בועז מושקוביץ

כשהודיעו בורדיו על תחילת המלחמה אמא קיבלה כאב-לב ובתא עוד קודם לכן חלה ולא יכוללה לлечת. לנין לא ברחון. לא יכולנו לעזוב את אמא ואת סבתא ולא יכולנו לחתת אותה. אחר כך שמענו את רעם היריות שהיו קרובות, וכשכבו לא היו יריות בא פיליפ ויצא יחד עם אבא לעשן בחצר ואני שמעתי את שיחתם. פיליפ הסביר לאבי שהגרמנים רוצחים את כל היהודים, את כולם עד האחרון, ואבא התנגד ואמר שהוא לא יכול להיות מפני שהוא בלתי אפשרי. פיליפ התווכח ואמר שהוא יודע בודאות ושחייבים למצואו איזשהו פתרון. הוא אמר שהוא יוזר ורוצה לעוזר מפני שהוא אדם טוב, לא כמו יהודים אחרים, ושחבל במוחך על ביליה, כלומר עלי. פיליפ הלך, ולזמן מה היה שקט כזה, עד שאני התעטפתי בשמיכה ונרדמתי. בלילה פרצו לבית אנשים שיכורים ולא יכולתי להבין מה הם רוצחים אותנו...

★ ★ ★

"סלחי לי, אך באיזו שפה..."
אני מבינה את השאלה. גם אני שואלת את עצמי כל הזמן, אך זה שאינו זוכרת את כל הפרטים ולמרות זאת שכחתי את השפה של אז. אני יודעת שהם דיברו אוקראינית ואף ניסית למדוד את השפה הזאת כי קיומי שזכור בנסיבות, אך לא הצלחתה".

★ ★ ★

הם חטפו ושברו את כל מה שנקרה בדרכם ודרשו שאבא יתן להם את הזהב.

"איזה זהב? איך היה לי זהב?"
הזהב שהזידים שברחו השאירו אצלך.
אתם באמת חוותים, שהיה להם כל כך הרבה זהב, שהם לא יכולים לשאת אותו על גופם והם השאירו אותו אצלם לשمرה?"

אך זה בדיק מה שהם חשבו וצעקו שיחרגו את כולם אם אבל לא יתן להם את הזהב. אולי הם היו שלשה או חמישה, אך לי נראה שהם אספסוף שבו אין פרצופים וקளות נפרדים אלא בليل של צהנה נהמה, כאילו רכבות משא פרצה אל תוך הבית והורסת ושובرت ואין יותר תקווה לישועה.

הם משכו את אמא ואת סבתא מתוך מטבחה וגם שם הם ננראה על הרצפה, הם פתחו את מכסה המרתף וHIGHLY גם חיפשו את הזהב הארור שלהם. כשלא מצאו, השליכו לשם את אמא, את סבתא ואת אחותי ואחיה. אותן ואת אבא הם דחפו החוצה אל החצר.

גד כרמי

שיר גורל המשורר

ואני כבר משער מי זה יכול להיות — אותו סוציאולוג יתחיל וימשיך ויסים באידיאולוגיה, בדרכם המשיחי האדריכלי שהרי אין את עטו של אצ"ג כמו את חייו. עד מהרה ידובר על הצד הפוליטי בשירותו (ושוב: כמו בחיו). יהיה קשה לה, אצ"ג בראש טולם השירה העברית בתימינו לא הייתה מנותקת ממלחינים רועוניים-פוליטיים שחילו בחברה הישראלית עם הקמת המדינה (כאשר המיללים צבא, כיבוש, מלחמה, ניצחון, הדרו לחיות מוקצת מלחמת מיאוס), תחילה אשר גברו עם מלחמת ששת הימים, והגיעו לשיאם בסוף שנות השבעים ובמרוצת שנות השמונים, כאשר נושא דגליו של אצ"ג בזירה המדינית קיבלו לידי את הנגגת המדינה והעם, עד לשיא שהצבר את מפקד הלח"י בראש ממשלת ישראל, מה שאפשר לנראה במידת מה (יעיר ההיסטוריון) להקים תקציבי-על לביצוע הפרויקט המובילי האדריכלי.

אפשר שאותו ההיסטוריון יסימן את פרשת "גורל המשורר" בפרק על האירוניה של הגורל, כאמור, בזמן שהמבנה הבהיר של שירות אצ"ג עמד סוף סוף על מכונו, תחיל המבנה של הגשמת חזונו, מדינת ישראל וירושלים בירתה, להתרחק צעד אחד, בדרך להתחפרותו הסופית. כאן ראוי להוסיף, כמובן, "חס ושלום" כפוף ומכופל! — אבל היה זה לויחו של אצ"ג אם נרצה לעצמנו פעם בפעם נבואה חרוכן מלאה בקלותה זעם על העם ועל מאשריו-מתעני.

השכבה העליונה, הפעילה, ששל שירת אצ"ג, על כך אין עורין, היא רעיון-חזונית. הוא עצמו העיד על כך לכל אורך שירתו, במאורות מארים ובקונטראס עז-כבדיו אחד לפחות — בקונטרס "כלפי תשעים ותשעה", שהוצעו לאור כבר בראשית דרכו בארץ, בתרפ"ח, לפני הקרע עם תנועת העבודה. שירותו היה לו בגדר שליחות, שאילולא זו אין לו לא מקור ולא תכלית, עד כדי כך שלא דחה באמת-המידה שבידו עטרות שיעיטרו לו של נביא ומחוקק ומרקם המשיח. ואפ-על-פי-כן גודלו היה בזאת השכבה העליונה, הפעילה, הפומבית, של שליחות, התפרנסת ממקור אנרגיה פוטי, מכשור איז-כמוני להביא את המיליה העברית לידי הקרה רדיואקטיבית. לא אתווכת עם מי שיאמר כי באותה מידה שהיפויו פרנס את הלהט החזוני, פרנס זה את ייחודה של הפית. אבל לא אחד לטען כי במלוא רוחב שירותו מצויה חלקות מרכזיות וחשובות של היליקה האישית וצקן-החלש

ה באים בזה אחר זה, ניצבים זה ליד זה על המדף המוחדר לספרי המשורר, והנה הם שליטים על כל סביבתם, הכרכים בכחול כהה, באותיות זהב, בהדר-קומה ובהוֹד-מלכות — מנין הכרכים הראשונים של כתבי אורי צבי גינסברג.

אין, ולא היה, ותמהני אם עוד יהיה בעתיד הנראה לעין, מפעל כה כביר בהיקפו, כה מדרים בשגב-הופעתו, כמו מפעל ההוצאה לאור של הלמה והמשוכלת — ובבואה לה עתסים בודאי גם רוחבת-ההיקף — של כל יצירות חייו של אצ"ג. אפשר לומר ללאesis: "מוסד בייליק" הגיע בכך לא רק לפנסגת היישגי המו"ליים שלו, אלא בוודאי לפנסגת הישגיה של אמנות הדפוס העברית לדורותיה. רק ספרי הקודש שלנו זכו — זוכים — לטיפול כה נאמן וכמה מלא יראת-כבוד.

ברור, כי בקדושים-הקדושים של היכל הספרות הזה, שיש בו באמת משה מתפארתו של מקדש ומשהו מפארו של אברהם, בתוך-חובו וברגวนו, השירה עצמה היא העיקר. ברור גםרי — בתוך הכהול האצילי-עד-כדי-קרירות של הכרכים הללו סוער אוקיינוס של שירה גודלה, הרגשען של דברי חזון ותוכחה בשטף רטורי בלתי-נפסק. אבל מי שעולים בו הוהרים נוכח העצמה החומרית הזאת אל ייכנס בלבו. מתוך שלא לשם של השירה — בוא לשם, מתוך ההשתאות על החזין הזה של הניצחון החיזוני — בוא אל הנצח הפיני, אל גורלו של המשורר. כיצד היה איש הרוח הנזרך, החזוה המשוגע, ליווש על כסא המלכות — הרי זו

שאלה שיש לבדוק אותה מכמה וכמה צדדים. יש חיסרון אחד גדול למונומנטיות של מהדורות כתבי אצ"ג, והוא בכך, שמעטם מאוד יבואו בשערי הפאר של היכל, יתיצבו פנים אל פנים, ובעיקר לבי-אל-פניהם עםلوحות-החברה של השירה הזאת. חש גודל הוא, שהוגשו לנו כאן כריכות-של-אי-צרכה יותר מאשר ספרים לקריאה. אמנם נכון, ולכך נגיעה בהמשך הדברים: בthanopt דמיונו של אצ"ג עצמו זאת וcosa צריכה להיראות פסגת העפלתו ביום שעמו יכיר בו, אבל בהצרכותו של הדור, בשטף זרימת החיים בעורקי התרבות והחינוך בישראל, חייב לשורר כלל אחד: ספר עובר לקורא, שווה לכל רוכש, מצוי וgemäß לheidraft, בר-תפוצה.

לסוציאולוג של הספרות העברית אין חומר מרתק יותר מאשר תלדות התקבלות, דחייתו, פולחנו בטוד מעטים, ולבסוף עילויו אל רום המורגה הלאומית. אותו סוציאולוג,

שירי תש"ח; ואם להרגיז מישחו מן הקוראים (モחר לפעמים, לא?) — שירי "דור הפלמ"ח". ככל הם, בכל אופן, בשבילי,بعث שאני קורא בהם עתה בתוך הכרך הילכלי, הכרך ד' לכתבי אוורי צבי גרינברג.

כל שיר אמיתי הוא נס, ממשין אצ"ג באמונה שלמה, והוא גורל המשורר בעיני, משומש שאין משורר אמרת אדון לשירתו. כך אין הוא אדון לגורלו. "האלוהים בלבד אדוןינו!"¹ כה אפייני: הקורא את "שיר גורל המשורר" (כרך ד', עמ' 105) כאילו גמע עת כל שירות אצ"ג ב蓋יheit שיקוי אחת. תן דעתך על ה"א הדיבעה למשורר. אין זה שיר הגות על גורלו של משורר סתום או משורר בכלל. זה הוא שיר על המשורר אוורי צבי גרינברג, אם אפשר לומר: תרועת גואה לירית. וכי לאנו מסוגל לקלוט סתיות, אל יעבור את הסף אל שירות אצ"ג.

אכן, תרועת גואה לירית, קריאת תיגר נגד כל אלה (התשעים ותשעה!), שכטיבתם היא "כפגרי זוברים זוראים בתשופכת הדיו", כל אלה "הנורפים ונובוכים וכופרים אובידייה" שכתכם נמצא על לוח חיינו כאוויות מותות, ככל האמור בשצח לעג ושנאה בשיר אחר, מוקדם יותר ("שיר לום נס", תש"ה), שבו מייעד המשורר את עצמו להבאי בעט-הנס שבידיו את..." שירות הנס והיא חוקת הלאום היפה / עלי לוח חיינו החוי". (שם, עמ' 132.)

המייחד ב"שיר גורל המשורר" הוא נקודת המוצא שלו. דומה, שהוא מנשה להסביר לשואלים מה קרה שמעיין שרתו פסק מלובע. "לבן יש ואדם בעז השדה", אמר בשיר אחר, שעוד נשוב אליו ("עד כי יבוא שלילה", עמ' 138), ותשובתו שם וכאן אחת היא: "רָק בְּפִנֵּי כֹּוח אֱלֹהִים יִסְגַּב חֲלֹקָה". והרי כך פותח אצ"ג את שירו על גורלו ממשורר: אין מען פוסק-מאליו מלובע, אם אין אלהים-בוראו

סגור את רחמו, או מגולל עליו הר — וסתומו, כן גורל המשורר ועליו להיות זה המעין ... (עמ' 105) "הוא", ממשיך אצ"ג ואומר (הוא — כלומר, אני!) "הוא מנושאי דברו של אלהים מבְּסֶנֶה וְסֶנֶה וְמוֹר / וְלִפְרִיד הַגְּנוּחות האליה בידו ושונא הברית הנצחי שׁוֹטָמו" (שם).

יש לתת את הדעת: המשטמה המקיפה את המשורר היא חלק מגורלו ובאופן ממשותו, לא פחות מקדושת השילוחות האליה. אבל שום משטמה אנוית ושות צורת-עין או קו-זרה דעתך לא יכולו לו: "... רק אלהי סנה וסני ומור, שְׁבָא וְכֶבֶת לְמִנּוֹת הַגָּס בְּמַקְדָּשׁ / יְכוֹלִי-זְבָא עַל דָּעַת חָפֵצָו אֶל זה הַלְּפִיד — וְקוֹטָמו" (שם).

המשורר מולייכנו כאן, פעם נוספת על מאות פעמים אחרות, אל סוד כבשון-יצירתו: אל נא תתקרכו אליו בשכל-הبشر שלכם ובעינוי-הבשר שלכם.

גורל המשורר, יודע ומודיע אצ"ג, הוא בתחום המוחלט. עליו להסתכן בבדירות (הצדיקים), עליו להיכן לקרכן (הנאמנים). זהו היהרג וביל יעבור של המשורר: לציית לגבוקה. קבוצת השירים "מערכה למערכה" איננה מקרית, והוא שרויה כולה בסימנה של מלחמת השחרור שהיתה למלחמת

האוניברסלי שוררים בהן לבדים, ללא שמן זיקה למערכת הרעותם ביויתר, גם באלה שנחכוו לחיות וכך היו כחרות מרד או מלחמה, גם שם מהות הכתוב היא מהות של אלכמיה פיטוית, ההופכת חומר מילים מת להבה חיים.

המעניין הוא, ובזאת אבקש לדון הפעם, כי גם בקבוצת שירים מפוזרת העוסקת בגורלו האישי של המשורר, שירים שבהם כאילו שואל המשורר את نفسه לנו, כאילו חזר אל אני האנושי שבו כדי לשאול מה לך, וממן באט, ולאן אתה הולך, גם בהם גנזה, כמו קפיץ נטהר, התשובה החזונית הרעונית. עמוק מכך, אפילו במחוזם היומי-כיפוריו "אנדריאן על קווטב העיצובון", יש יסוד של אכפתות, של יגונ-רחמים על גורל האדם, של כושר כאב לא-אנשר, וזה הריתת הסלע שמנעה נסכת ועולה תקות אנוש. כמו בגדי-העדן האבוי, מה שמתהיל עם גור הקץ הבלתי-מנע — הם החיים שיש להם המשך.

השירים שאביה בסוגיה זו ל Kohim כולם מכרך ט' — "ספר העמודים". זהו ספר ההתמודדות החזונית החמה ביויתר, כי והוא ספר שנות המאבק המכרייב ביויתר, בין תש"ז לתש"ט, ובאמצעו כמובן שנות המלחמה והעצמות, שנת תש"ח. אבל לשם חיזוד הראייה אתחיל בשיר מכרך ט' — "ספר העיגול", שהוא לכורה נגordo של "ספר העמודים", שעל כן מעיד עלייו מן מירון, כי הוא "מספר הפסגה של הליריקה העברית שככל הדורות" (עמ' 219).

"כל שיר אמיתי — הוא נס", פותח אצ"ג את שירו "שיר נס השיר" (כרך ט', עמ' 191), ונדמה שבהשתמשו בתואר " אמיתי" הוא מתכוון לצמצם את תחולת זיהותו של שיר כשיר, כל שיר אמיתי הוא נס, ככלומר, יש שירים לא אמיתיים? והאם המהות השירות הטהורה היא המעניקה את הזכות לתחזיר הנכבד של שיר אמיתי? פيوת בחזקת פيوת — ותו לא? אלא יבוא השיר עצמו וישיב לנו. אכן, הוא נפרש והולך משורה לשורה, מבית לבית, והוא אחד השירותים הליריים מן הסדרה המופלאה של גונגומים לנוף הילדות ולביבת ההורם. "כל שיר אמיתי — הוא נס: / הָוֹ פְתִיחַת הַשְׁעָר וְהַפְשָׁלַת הַוְּלִוּן: / מְשִׁיב רִיחוֹת הַנִּיחוֹת מִן הַשְׂדָה הַבָּדוּד: / מְאַבֵּי הַנְּחָל וּמְנַפֵּשׁ הַבָּאָר וְהַקְּלָוֹן". והמשורר מוסיף ושוקע בהזית-געוגעים, "ממשש את הענפים וגוזעי העצים החמים", מדרה אחרי הכיפור, זכר את אמו, שאת מקום עפרה אינו יודע, מרגיש כי היא טבואה בכתף שיבחה ובשייריו הערש שללה, אשר הוומיים בלבו כמו "כְּנֶרֶת נִגְנוּנוֹ של האב", ובshoreה שלפני האחורה יודע כביכול המשורר עוד מדרגה אחת אל הארץ הפרט: "אני אוהב המאכלים והבשימים שהוא אהב", ואו הוא חותם את השיר בפשטוית ישירה, בכען סתייה לכל האמור עד כאן, בהצהרה שהיא ראשית כל ואחרית כל:

"זְכּוֹאַב כְּאַב גָּלוֹת הַשְׁכִּינָה אֲשֶׁר הוּא כְּאַב".
ועתה לשירי "ספר העמודים" א', אני בלב קורא להם

למחוץ מלוא חוץ של היבטם (שם). בבוקרו של יום חמישי, י"א שבט תש"ח, נחרגו שבעה בחורים במבואות הכפר הערבי יאזור, ליד "מקוה-ישראל", בעת שיצאו בטנدر פתוח להבטיח את דרך השירות היהודית מטל-אביב לירושלים. היו אלה ימי המפלות והקרבות, האימה והקדורות של ראיית מלחמת העצמאות. יומיים אחר כך, במושיע-שבת, י"ג שבט תש"ח, כתב אצ"ג את "שיר המרחיק לילך".

שיר לירוי זה, שנעימתו נוגה-מאופקת, שיש בו עיפיות והתרחקות כמעט מרცן, ראוי להביאו בשלמותו, והעיקר: אוחם שניאיר-נפשו שהוא מתרחק מפניהם הפעם אין שוטמיו, מתנדגו, שלווי חונו, אלא דוקא אנשיו שלו, התנפים, המרעיפים עליו שבחים, המבקשים להשתלט על אוצרו, תוך העמדת פנים של מבקשי טובתו. אני יודע, וילמדוני המיטיבים דעת מני, אם יש עוד נקודת ספק כאבה יותר בשירת אצ"ג; ולא קשה לראות, כי עיסוקו בגורל המשורר מגיע כאן מצד אחד ל夸ודת-שפֶל מסומנת, ומצד שני, בה בנקודה, פעם נספת, עצמה של קביעה עובדה חרישית, אל מקור חוננו וכוח שליחותו. והרי השיר:

שיר המרחיק לילך...

עַקְפֵּתִי חֲנִפִּים, שָׁבְתִּי פִּיהִם,
בְּעַקְפֵּי נֹסֶעֶם אֲגֹרוֹת מְלֻכּוֹת
מִאָרָב שֶׁל בְּזָוִיזִים פְּמֵי נְגַוּן
בְּצֵל אַרְגִּינִּים עַם גַּפְתִּי...
אָךְ אָם יְדֻעָּתִי: דָּרְדָּאִין-לְעָבָר
כִּיאָסִים-לְהַתְּקִילְבָּהָם... הָעַלוּ
אָזְנִי שְׂרִיּוֹנִי צָב... רְאֹנִי הֵם
נְעִיִּים... רְאִיתִי: חֹזְקִי שָׁן —

אָזִי הִיוֹ דּוֹמִים לְמַהוֹתָם:
מְרִים כְּפִי שָׁהָם, בָּצֵת נְפָשָׁם;
כְּמַרְאָה פְּחַלְלִין בְּטַחַב סְתוּ
שָׁאַיִן פְּזַרְזִין מְגַשִּׁים וְשַׁלְגִּים...
גְּדַלְתִּי בְּקָוָה אָז לְעִינָם
יוֹתֵר מְגִי קְוָתָה גּוֹרֵף הַבָּשָׁר
וְעַת רְחַקְיַלְלֵךְ רְאֹנִי עוֹד!
חַמֵּר שְׂרִי עֲדִי בּוֹאָם לִישּׁוֹן...
וְהַן אָנִי קִיְּתִי פָּה רְחֹוק...

בְּתַרְיִי קָרְם סְלָעַ וְכוֹכָב...
אָלִי צְלָעַ שֶׁל אָרָאל שׁוֹקָט
צָנָח אָדָם לְשַׁבָּב, הַיְתָה דְּמָה
בְּרַבְּי עַקְבָּא לְזָנוּ בְּזָהָר —

י"ג שבט תש"ח

עצמות וקומריות. קבועת שירים זו מתחילה בשלהה שירים שעיקרם במה שאנו דנים כאן: גורל המשורר. בכל השלהה קיים אותו מעמד דרמטי, שההיסטוריה האנושית הכלילית התגלם בדמותו של ישו: המושיע הנרדף, שליח האל המוקע למוות.

היהדות דוחה את מושג "בן האלים", אבל מושג "עבד השם" הוא מושג הכתורה הנעללה ביותר בארץה. אברاهם, משה, דוד, הנביאים — אצ"ג מזדהה עם הדוחה סוחפת,

שירותו מגלה לדידו את טיב שליחותם בדורנו.

ב"שיר הבוטח בשיר" רואה עצמו המשורר כעמור אש בקורב העם. ועם השוואת עצמו לאליהו הפעם, לעלייתו ברכב אש למורומים — מתבקש וומוועה קטענות העם, המזג כאן בಗוף שני רבים: "זְעַקְתָּם אֶתְרָיו: דָּרְךָ צְלָחָה לְמַרְוָם / וְלֹבֶל

עוד נְרָאָךְ סְבִּיבָנוּ. הַהָּה מְרַחְזָקָ! "(עמ' 137).

"וְאֶלָּם... אֶלָּהֶם יָזְבִּנִי לְהִוָּת פָּה בָּכֶם / עַמּוֹד האש להבעיר יומכם-הליili וְתַכְבִּיו". על משטחה משיב המשורר במשטמה לא פחות אכזרית. בשיר זה חדל להיות אצ"ג הנרדף — והוא לרובך. אם מצד אחד יודע הוא כי לא יוכל לו שונאיו, והכפירה הרעה לא תأكل את המשורר "כחולה האוכלת ברול", הרי מצד שני מבטיח אצ"ג (מה שהבטיח גם קיים מראשית עשייתו הシリית והרعنונית בארץ), כי "בָּשָׁן שִׁיר אֲכַלְתָּה אֶת כָּל מַה שְׁעַזְעָן בְּלִין...". ובאותה תרועת גאה הוא בטוח כי "בָּכֶם אֵין שְׁנִי אֲשֶׁר בָּשָׁן שִׁיר יְמָה לִי". את עיקרי-העיקרים לא יכולו שונאיו-מתחריו העולבים לכלה ולחירותו: "את אשר בְּקִימּוֹתִי אָנוּ / לְחוֹרֹת יִשְׂרָאֵל" (שם).

אין לו ספקות, לאצ"ג, באשר לחזון, אבל יש לו ספקות עד כדי שליליה מוחלטה באשר למגשימי החזון, דרכי הנגחתם וعروcy חיהם. הייש לו ספקות לגבי עצמו? אם יש, נctrך לחפש אחריהם בשבעים נרות. אולי היצור, החוזר פעמים בסימיות כזאת, להסביר את "שְׁתִיקְתּוֹ" הזמנית, אולי זה מצביע על נקודת ספק כלשהיא. השיר "עד כי יבוא שללה" יש בו קרבת מגע לטפק עצמו, במידה שאינה מציאה הרבה בשירותו. כל אשר יש לו בא לו בחסד (ממורים, מבון) ואין לקנותו "אָפְּיָלו בְּדִים" (כאשר הכוונה היא לרבים מדים ולא במילה נרדפת לממון). כל אשר יש לו "נולד ATI בכוח התגלות" — כפי שהוא אצל כל עברי השם — אבל הנה שתי שורות של עננה לא מצויות:

וְאֶשְׁר לֹא בָּא בָּלְוָו שְׁלָמָם בְּהֹדֶן
יָבֹא מְשָׁלָם בְּאֶחָד הַיּוֹם (עמ' 138).

לכן, מסביר המשורר, "יש ואודום בעץ השרה", כשם שהען قولא את צמיחתו "לְקָרָאת נְפִיר / לְקָרָאת צְפֹר בֵּין עַפְאָיו, לְקָרָאת / קְטִיף נְסָעָר...". הכל, ככלומר, עוד אינו שלם, אינו מוכן, אינו כשיר — אבל עם ה"לklärat" הבא חזר המשורר אל קרקע כווח, אשר ממנו באה ההמרה למורומים:

...וְלְקָרָאת נְצָבִי
שְׁיָאָזְנִי בְּסָבָב אֲצָלִי... עַד
אֲשַׁלְחָנוּ עִם עַטְרוֹת זָהָב

הבית האחרון הוא הנוגע ללב ביתור, ללב הקורא, אך בראש ובראשונה ללב שירותו של אצ"ג.
רחוק היחי מכם, תמיד, אומר המשורר. אני במחוז החלום
הייתי — במחוז אשר בו יש עבר רחוק, וסלעי מגור —
וכוכב לכסוף אליו...
ומה עדין ובוטח גם יחד הוא הסיום. לצלע ירושלים, למרגלות
עיר דוד, צנחה המשורר לשכוב. הייתה רדמה, אבל חלום המשיח
לא נפסק אף לרוגע אחד. בוא תבאו הגאולה השלהמה. רבי עקיבא
— המלך באישיותו את האמונה במשיח, את הדבקות במורן,
משורר חזון המלכות, בהזדהות? והאם אפשר כי
דווקא לנדר אנשי תנועתו שלו חיש הוא כי אין הם מרחיקי-
לכת במידה מספקת, כי לגבים הוא גדול מדי, אף כי גם
בהתיכון עודם רואים אותו, כי שירו חומר, תוטס, רודף אותם
וימים ולילה?

(פרק עין נוספים בכתביו אצ"ג — יבואה)

ニיכרים הדברים, שהובי איזה יסוד ביוגרפיה בשיר אשר כזה.
מי הם החונפים המבקשים להשתלט על אוצרו, שהוא איגרת
המלחמות השלוחה בידיו? האם, בראשית תש"ח העкова מדם,
הנוגדים הם אלה הנושאים את שם המלחמות, המרים מעת דגל
המדינה והעצמאות וטילוק השליט הור האויב מן הארץ —
זה לא דגלם, וזה בעבר הלא רחוק אנטידגלם — בהיותם
רודפים וגוררים גלות על נושא הדרgal האמייתים? האם יש
כאן התרסה נגד אנשי השלטון היהודי החדש, דוד בן-גוריון
וחבריו, שפתאותם הם מקיפים את חזון המדינה ונאמנו ואת
משורר חזון המלכות, בהזדהות? והאם אפשר כי
דווקא לנדר אנשי תנועתו שלו חיש הוא כי אין הם מרחיקי-
לכת במידה מספקת, כי לגבים הוא גדול מדי, אף כי גם
בהתיכון עודם רואים אותו, כי שירו חומר, תוטס, רודף אותם
וימים ולילה?

אליעזר כהן ראייתי שלשה

**ראייתי אבות שפכים
רוצחים לבנים.**
שעתה לבנים.
אחד עשן של סיגריות עולט את פניו
מחפיא קריישי דמעותיו הנטושות
קביות עצומות מלאחות
אל תזוכו
של ספל קפה חמשי.
פולט שוב שעול חרישי
ונישטט
עוד מעט
צרור עצמות, במעטת שדה, לצד
האב השני.
ממפלמל תלמודו, מאפלל
שני שיחים ירקיים של עניין,
מו עטה
המדבר, בין צוקיו מצאו את
השלישי, עכשו לאחלה נכנס
ופניו בפנס.
ונאנו אינני מבו
איך מתווך כליה חצי
תרבה
פועם מושרו
מוסר אהבה.

אריה מלכוש משה

פעם מאט את קצבו מדים,
בת קול מצוח לבא,
ובתורו מגיעה לאדים
עת להרהר על נבו :
היהתי נסיך, נס נביה בעירו,
שברתי צבאות מטי.
הברתמי מדבר, אף פרעתי פרעה,
אך מזרך רביה מדי.
היהתי פליט שפגע בו סימן :
חסנה — הוא הבURI את חפי.
קרעתי את לע פנין פזמון,
אך מזרך רביה מדי.
המולחה של תלונות, רגונים, נסיגות...
MRIBOTOT הבורא — RIPOTAI!
חצבעתי נטיב עד פסגת הפסגות,
אך מזרך רביה מדי.
הרייתי קרדים, העממתי עמים —
ונחפה הוא מאנך קץ נזורי...
פזינו בזווון אפרית פים,
אך מזרך רביה מדי.
הפשח מצמיג בערך, בגרוני
ואין بي לדלות באר.
שנינו דקמה — משם ואני.
המדבר לבדו מדבר.

הרצל חקק

מתוך "שירים על ארץ חיינו"

ארץ שטה, ואיפה החוֹרָה

ארץ מלחמת. מה אתה מאהבת בבה.
או אני נתפתיתי לך. זוכרת איך
שנינו. עדין שיטים לרחבה
ואתכם שני מפרשים רודמים. איך?

הכל בזער פה. פרימה משבירת. ותך
פה רונש. עסיסי. נגר. אהבת ארכז
זורמת תפולתיתך. כל חמימותם כל העם
בכל גערו. ואיפה החוֹרָה. אתה. ארכז.

מה היא אהבתנו, מה חיינו
בשלהפירה טרם אויר, שכורות מתקה
ממי ננים מושחת וקעת

מתי נוכל לחתן לגוף להחת מסר
למריקה!

גם אהבתי מחכה, רעדתי

או אני נתפתיתי ונפשי עוזה
מקסמת. ואת עפי זורמת
שיטה באורה ארץ. נגרת, מיתמת. ואת
אהבתך בה פסרת מנוחה. ואני
ראייתי רעדך:
אמרמרת בשפטיך, סליחה, מה לך

הבעדים כבר מתחווינו. נוצר הזרו
שם עבר למוחיקת. לאחר השתייה.
הגוף רוצה להחת מסר. גם אני. שוטי
שולוי, גם הדגיות מחה — —

מעין דמעות, כאן המוקם

האם אז בטרים עת ראיינו את העתיד
להיות. הפציאות פרצה. כל קד נזעת
לבב,ليلות דודים לאור במאם
רטבה בכל מערכיה, עירים אCKER
משפל על הפזבום
קלסנר יפה ונצחי, זה חלום שהלך
אתנו, שחר

חחים פרצו גבילות, זה היה העתיד
שעבר עליינו בסער, נחשול הנשיין
מולחת הפקה למיעין דמעות, למאבק
על אללים הבניים
מרכז בין זמנים לשנים
איך הפקה התרומות לבגרות ונשכח
באבק. מי מכין אותה לטמאה במקדש
מי נתן כחوت לצאים, להתחילה
מקדש

בין לבון, מציאות שאיננה

בתוך העיפות אנחנו מיבים, כאן המוקם
וגם חיינו הנאכבים
בין ארוץ ברית לבון ארוץ מיתם
החלומים שותת עקווד, אבל המרד לא יתבה
הוא ממשיק, הוא חמוש של חיל
זהו כזמו לבונה שאיננה
להתחילה

החלומות הריאציהו*

(על בניין גלי, משורר ואדם)

משמעות "מה היה לנו" ו"מה יהיה", ואחת מהן כוראה לי במיוחד: איך זה האהבה לנו אhabת העם והארץ למושג שהוא כמעט מוקצה מהמת מיאוט? האם בשל הזרקנות האוחבבים ומות האהבה? אולי בשל אהבה חדשה, אחרת? ואם בשל אהבה אחרת — מהי אותה אהבה ובמה היא טובה או ראוייה יותר? ושם אינה אלא עורבאה פרח? "אני לא מבין", היה בinya אמר וחזרו ואומר: "אני לא מבין".

והיו עוד דברים שבניה לא היה מסוגל להבין,ומי שהכיר את בנייה גם יודע עד כמה היה קשה לו להזדמנות בכך שאין מבין משה. המשפט הקצר "אני לא מבין" שימוש לו לעממים כפתיחה לשיחת ארכוה, תמיד בעקבות התบทבות מרגיזה כלשהי של פוליטיקאי או אישריר או אישיתקשות. אחרי כמה ניסיונות למדתי לדעתו ששות הסבר לא יניח את דעתו מפני שהוא כבר שקל ופסל את כל ההסבירים האפשריים. בסופו של דבר למדתי להבין, שהוא משותף לכל הדברים. שבניה לא היה מסוגל להבין הוא הטיפשות המונחת ביסודות. ובאמת, את הטיפשות קשה להבין. אולי אפשר לשלוח לה אם היא באהה מפני אנשי פשוטים, עמידרכות, נבערים מדעת, אך לא אם היא באהה מפני מנהיגים או אלפינים או פרופסורים, האמורים להיות חכמים ונובנים על-פי המנדט הציורי המופקד בידיהם. בהקשר זה היה בinya מביא לפעמים פתגמים רוסי עמי, ואם לא היה זה פתגם רוסי עמי, לדבריו, מן הסתם היה פתגם מקורו שהמציא בעצמו. "אמנם יש לו-shell", אומר הפטגון, "אלא שהascal שלו טיפש". לבד מן הטיפשים לא היה יכול לשאת גם את הצדקים ואת הצבעים ואת פיה-הנפש, הם וכל צבא הגורפים שלהם, הגוררים והכרוכיות, המהאות וסתמי הפיות, הפעלים לעממים כייחדים ולפעמים בקבוצות ולפעמים הם הממסד. מי שמקבש לספר על בנייה אינו יכול לפסוח על מה שמייחד אותו יותר מכל: ריבוי הפנים והניגודים. החברים שהקדימו בדרכיהם כבר ניסו למנועם אחד זה והציגם זה נגד זה, ולי לא נותר אלא לחזור על מקטן מדבריהם ולהשלים את מה שהחישרו לפי עניות דעתך.

קדום-כל יהודי גאה, גאה במוצאו ובמורשתו, וגאה על הישגי הגנים היהודי, עם כל זה חסיד מובהק של תרבותה המערב, מאוהב עד תום ביפויו של יפת; זמיר ונץ כאחד — הכלאה לא נפוצה אך גם לא נדירה באוזור התפר שבין פיות לפוליטיקה;

א היכרתי את בinya, לא בימי תל-אביב העלייזם ולא ביום חיפה, שבו כמספר עלייזם לא פחות, אלא רק אחר באו לירושלים, עיר לא עליה עלייף עצם מהותה. זמן קצר אחר באו גם פרש מעבודתו הקבועה בעיתון ועם פרישתו נקצתה לו גמל צנומה ועוגמה, שמעולם לא הספיקה לו להתקנות בה, ובמקום שעון-של-זהב, שאלוי היה יכול למכור בשעה של דחק, הוענק לו מחשב אישי, שלמרכה הפלא מצא בו מיד ידיד אישי, ככל שמחשב יכול להיות ידידות. הרוחן מן הסביבה שאליה הורג, ללא טור קבוע בעיתון שהיה בזמנו הנפוץ ביותר במדינה, לא מגע יומיומי עם ציבור של קוראים ומעריצים, היה מקום לחושש משודר "מִים לִים" ירגיש בירושלים כdag על היבשה. אך שום חמורה בתנאים החומריים והפיזיים לא גרמה שמייר גם את הרגלו והשקיותיו. תמיד נשאר נאמן להרגלו ולחזקתו שנראו יפים וצדוקים בעיניו. בניגוד לרוכים מבני דורו וחוגו, בהם חברים וחברים-לשעבר, לא נחפס להשקיות אנטנית, גם לא להשקיות הנובעות מן הגיל או מושפעות מן הביגורפה. רק באחרית ימיו, אחרי אבדן בנו-יחדיו והידידות מצבו הרפואי, החל להעלות קצת טענות של אובי ולחרה הרהוריהם של קוהלה. אולם בעיקרו של דבר, למרות הגלגולים והאלוצים והפיתויים ולמרות המחשוך והכאב והצער, נשאר תמיד בדעתו עצמו — נונקונפורמיסטמושבע, נאמן לדרכו, איתן בדעתו כסלע. כזו היה כשהיכרתיו לראשונה וכזו נשאר עד יומו האחרון.

בשנים הראשונות להיכרתו היוו רבים לטיל באתריו ירושלים העתיקים והחדשים, והוא תמיד מתפעל, מתחהבר, כמעט מתמוגג. אני בטענתי שלי, שירושלים מלאה אבני יותר מדי, והוא בשלו, מסנגר על כל אבן. לימים נעשינו יושבי-בית יותר, וביתם של בinya ורותה היה בית פתוח תמיד לבאיו, בתנאי שבאו לא לפני 11 בבלוק. לעת ערבית הגנו להסביר במרפסת המפוארת הצופה על מדרב יהודה. ברקע — הר מואב, למזרחה — ים-המלח, בתווך הרודוני ושדות ביתר לחם, ומרקוב — השכונות היהודיות והערביות של דרום ירושלים. פיסת-נוף, פרק בהיסטוריה ושיעור בפוליטיקה בכפיפה אחת, מראה שעורר מדי פעם מחדש שיחות וויכוחים שאין מנוס מהם בשנים האחרונות. כאן ממש התבקשו שאלות

* דברים שנאמרו בעבר זיכרון למשורר בניין גלי שנערך בכתיב אגדות הטופרים העבריים, י"א בתמוז התשנ"ה (9 ביולי 1995).

דווקא משומך נמשך אליו, ולפעמים לא היה מסוגל להתפרק עוד, ביחסו נסעה לה מקום כלשהו ליום או לימים, והוא בקש להיכן לה הפתעה קטנה ונעימה. בכך אולי ניסה, בדרך המינוחית — וכל אשר עשה, עשה בדרכו המינוחית — לגורום קצת נחתירותה לוותה, שאולי רק בוכחות, בעצם נוכחותה, ובוכחות סבלנותה שאין לה גבול, נתאפשר לו להיות מה שהיא. אך לא תמיד עלתה כונתו יפה, וכשלא עלתה יפה, היה מזעיק אותו לבוא מהר ו览אות מה ניתן לעשות כדי לתקן את הנזק או לפחות להעלימו מן העין. המראאה שנרגלה לעיני בונאי הוכיר לי תמיד את מראה החדר, אחרי ניסיונותיו של הדוד פוג'יר לתלות תמונה על הקיר, מתוך ספר שלושה בסירה אחת בלבד מן הכלב, מאות גידום מבושים, קצת מגוחך, קצת מעורר ורחמיים, ובידו פטיש או מברשת — דיוקנו של המשורר כמשפץ לא צער.

במבט לאחרור נראה מסקנת חיוו של ביתה כרומן של שלוש ערים. תל-אביבי בכוקור, חיפה בצהרים, ירושלמי בערב. גרסה אישית של חידת הספרינס ופרטונה. כיון שאבא את שלושתן, נשאלת השאלה מה הרין אותו מעיר לעיר? — יצר נורדים? איליצי קיוס? כוח המשיכה של מוקדי התרבות? שינוי מקום לשם שניי מזל? כל מעשו ומחדריו וכל הישגיו והחמצותו מעדים כאחד שהיה איש-מעשה.

בinya היה חולם והחלומות הם שהריזזו ממקום, מעניין לעניין. רק קצת מקצת הצלחה להגשים. בשנותיו האחרונות עוד השתחעש ברעיון לעבו רעירים וביביט, לאשדוד, אשדוד החדש הצומחת מתווך החולות ומתרחבת ללא הפסקה. אך גם אשדוד החדש, כאשדוד הקדומה, הייתה לו הארץ הנשארת, ככל המקומות שלא הצליח לככוש ■

מלומד לא דיפלומות המלגלג על מלומדים מודופלים; אמרן הלשון שלשונו אינה מוכנת לרבים מן הדברים בה; סרקסטי, אירוני, עוקצני, ומأחרוי שרין-קשיים זה — תמים, רגish, עדין, איסטנסים; ואוטוני, דעתן, כמעט יהיר, ובעה ובעה אחת — צנוע, מסתגר, נחבא-אל-הכלים;

תמיד בטוח בעצמו וחמיד ספקן; מעולם לא שאנן, מעולם לא עסן; ומלבד כל אלה — ועדין לא מנינו את הכל — אדםبشر זוד שידע לוחען גם על מנעמי הרוח גם על מנעמי הבוש, הווטיק והסיגר.

יש אמרים שתחביביו של אדם מעדים עליו יותר מעיסוקו. האם היו לבינה תחביבים? החשובה על שאללה זו אינה פשוטה ממשות שתחביביו היו לו לפחות גם לעיסוק, כמו שעיסוקו היה לו לפחות גם לתחביב. למשל: הוא נהג ללקט אמרות-חכמה, מושגים יוצאי-דופן, חידות וחידודים, כדי להשתעש בהם ולשעש בהם אחרים, ובסופו של דבר עשה בהם שימוש גם בעבודתו הספרותית. עם זה היה לו גם תחביב ממש, תחביב שלא ורק יודעים עלייו ואפשר שלא נחשב תחביב בעניין עצמו, ואני חושפ' אותו כאן אלא מפני שהוא עשוי אולי להוסיףתו לדמותו דיוקנו. כוננתי לחיבתו היתה למלאכות שיפורן הבית. מסתבר כי אכן שיפור הלשון שלח את ידו גם במלאת שיפורן הבית: לתקוע מסמר, לתלות תמונה, לתקן ברו דולף, לסייע פאת קיר, לצבעו דלת של ארון — משימות קטנות אלה הביעו אש באצבעותיו. אלא שבתחום הביצועים האלה לא היה לא אמן ולא אמן, ולמעשה היה עיר לכך שניכון בשתי ידיים שמאליות פחות או יותר, ועל כן נמנע בדרך כלל מלממש את תחביבו זה. אך

שולמית חוה הלוּ

משמר כסופים

כל לא הייתה באו רעמו לעברי קירות אבו קוודרים ממושקה ומפאה שעירים טרם בלעם הערפל הכביד שעוף את ערי.	לא ישבת באלי אמר עץ אחר עץ במורך חסר לא אספת ארנויות לא חרות לאטך שרשות מתקיים לא טוית חלומות לא רחשת תחליט תפלתך לא אמרת.
---	---

פְּנֵסִי הַמּוֹנִית
מְאַרְיִים אֶת הַכְּבִישׁ
הַיּוֹצָא אֶת הַעִיר
בָּאוֹר יָקוֹרֹת.
עֲרָפֶל שֶׁל שְׁחִירִת
לְסֻפּוֹ שֶׁל אֲבִיכָּ
סּוֹפֶג אֶל תּוֹכוֹ
אֶת בָּל מְגַעֵּי
הַבְּלָתִי מְנִשְׁמִים
עִם עַרְיִי וָפָה
מְשֻׁמָּר בְּסִוִּים
עַד שׂוּבִּי
עַד שִׁבְתָּה.

פעם שלישי, גלידה

אם אתה פוגש חבר באופן בלתי עיפוי שלוש פעמים ביום אחד,
בפעם השלישית שבו ואכלו גלידה ביחד.

— מנהג ישראלי —

"יש הרבה עדויות", המשיך אדם. "גوية ציר תמנונות שבחן
הן מטיפות עם אוזניים של חמור וקרניים של עז".
"גوية תאר את האינסטינקטים החיטויים של הטבע
האנושי", אמרה גלית. "ובכלל, הוא חי מאותיים שנה אחרי
מה שקרה בזוגרמורדי".
"אוקיי", אמר אדם בהשלמה, "אבל המסמכים של הכנסתיה
מאותה תקופה מדוחים שהרבה נשים, מבוגרות וצעירות,
הודו שהן מכשפות, שהן הטיפו במיטה שחורה, והשנָה
מאוהבות בשתן".
"המסמכים של הכנסתיה חייבים לספק את הדיווח הזה,
לא?"

"בסדר, אז לאיזה חלק של הספרור את לא מאמין?"
"אני לא חשבת שהסתבה היתה קשורה לדת; אני חשבת
שהורת בסך הכל הצדקה רצח של נשים".

"מה?"

"תראה", אמרה גלית, "לא כל הנשים היו זקנות. לא כולל
התאמו לדמיי המקווי שלפיו מכשפות היו אמורות להתנהג
או להיראות. חלק מהן היו נשים צערות.
אולי הן היו מכשפות מתלמידות".

"אל תהיה ליין", היא אמרה. "תראה, היתה קהילה של
נשים שגרה במערה. כן. נשים שבחרו מחיים של עוני,
מעבודה קשה ומכעלים אכזריים; נשים אמיצות שבחרו
מהאזורים שהחברה הינה עליהם".

"הנה זה מתחיל", נאנח אדם.
"ואני חשבת שהיא שיחיד אוthon זה שהן הצלחו. הן רעו
עיזים והכינו גבינה וארגו ועשו עבודות נגרות וריקעו ואת כל
הדברים שנשים עשו באוטה תקופה, אבל הן עשו את זה
למען עצמן. בגלל זה הרגנו אותן? אתה מבין? לא בגלל שהן
סגדו לשטן, אלא בgal שהן היו קהילה מצילהה שתקיימה
מחוץ למוסכמות שהוגדרו לנשים אותה חברה. בgal זה
הכנסייה היתה חייכת לסמן אוthon המכשפות, על מנת לשורף
אותן בתור דוגמה ואזהרה לעוד נשים שהיו עלולות לעשות
דבר דומה. הנשים האלה נהרגו לא בgal שהן היו מכשפות,
אלא בgal שהן היו חופשיות".

"מעניין מאד. את רציניליסטית לא רעה, גלית. עוד יין?"
"אתה מנסה לגרום לי להיות לא רציניליסטית?"

ה כיכר בזוגרמורדי היא מושלשת בו נפגשות שלוש דרכים.
דרך אחת מגעה מדרנשטיינאַה שנמצאת על יד הגובל
הצרפתי במרקח אורבעה קילומטרים. עוד דרך פונה
לאורךה, כשהישה קילומטרים מעבר לשודת, אבל לא מגעה
אליה לעולם. הדרך השלישייה יורדת אל המערה המפוזרת
של המכשפות לפניה הכנסתה ומשוחררים את הנוסעים על מנת שיירדו
אל המערה. האוטובוסים מסתובבים בצורה מסובבלת בתוך
הכיכר המשולשת. מתוך הצל של עצי השקמה, המקיפים את
המרפסת שמתנשאת מול הפרקה, תיירים מתמתחים
ומצמץים בשמש הספרדי. ובתוך האבק והעשן של
הקצר הספרדי, הם מקבלים צורה גרוטסקית ומשעשעת
— נפשות מעונות מתיסיות בעשן הגיהנום.

"הנה שוב אותה זקנה", אמר אדם.

גלית הרימה את כוס יין הרוזה הקרלה שלה וחיכתה, אבל
הדרמות הנמוכה בבדים שעורקים המשיכה לחוץ את הכיכר
הזהורת. במידה שהבחינה, היא לא הקדישה להם תשומת-לב.
כשירדו אותו בוקר במאות המדרגות המוליכות אל מערת
המכשפות, הם פגשו אותה לרגע קצר כשהיא עולה במדרגות,
ובירכו אותה ב"פֿאַנס דִּיאָס, סנורה", למרות שהיא הגיעה
בקושי לגובה של ילדה בת שטים-עשרה.
המערה היתה מכובצת: נקבה פתוחה וקצרה, מוארת משני
הڪזות, עם מעיין מצד אחד ומצע רחב של אפר אפרפר
וחמים, שריד לצלחת עזים שנעדכה לתיירים בעבר הקודם.
אחר כך, כשטיפסו במדרגות מה"גוטה" אל הדורן ההפירת
שלמעלה החליטו, כשעצרו בפעם השינוי, מתנשמים
ומתנשפים, שהאיישה הזקנה גרה שם — שהיא גם עז וגם
רוח — יורשת יחידה לקהילה של נשים שנשרפו מכשפות
במאה השבע-עשרה.

"אני לא ממש מאמין לסיפור הזה", אמרה גלית.
"למה לא?" הוא אמר. "בכל פעם שנשים התארגנו, מימי
הכיניים ועד להתחלה המאה שלנו, הן הושמו בכישוף
ונשrapו. נתקלנו בזה שוב ושוב באירופה. והחטעה הזאת לא
מוגבלת לעולם הנוצרי. ראיינו אותה גם בהודו ובציילוי
וכמנסיקו ובמומבאי לפני שהנוצרים הגיעו לאותם מקומות".
"אה", אמרה גלית, "אני לא בטוחה שהן הושמו ונשrapו".

כשהיא עוד הייתה בחיים. ופעם", הוסיפה, "כשהייתי הרבה יותר צעירה, לפני הצורות, נסענו בעגלה לאלייזנֶרְדָה". אדם מוג לה עוד כוס של יין. היא שתה ונשקה שפתים בהרכבה.

"ווײַפה אתם גרים?" היא שאלת בחום. "הספרדיות שלכם היא לא מהעמק של באזטאן".

"אנחנו טסים מטל-אביב", אמר אדם. אسطלה התבוננה בו כאילו למלילים לא היה קול. "אנחנו באים מישראל", אמרה גלית. אسطלה ישבה בשקט גמור, פניה הילדיה שלה לא נעו והיא עצה בהם מבט, מצפה לתשובה.

"בעצם", המשיכה גלית, "אנחנו גרים בירושלים". בהארה פתואמית, מחה אسطלה כפיים מעל החזה והרימה את פניה הווראות לשמיים.

"ירושלים", חזרה ביראה. "כאן, אנחנו..." אבל גלית נעה בידיו.

"ירושלים", אسطלה המשיכה בהערצתה. מבטה ירד מהשמות הלבנים והריקים אל פניה הילדים שלפניה. לאט, כאילו היא חוששת לקלקל את החזון, הפרידה את ידיה והשרול השחור נמתה. לאט, נשלחה היד הלבנה לגעת בגוף של מי שבא מירושלים.

"ירושלים", היא לחשה. "כאן", אמר אדם, "אנחנו גרים בירושלים".

"ספרו לי על ירושלים", אמרה. "אני ראייתי אותה רק בדמיון".

"זאת עיר הרוורית מאד", אמר אדם, "כמו הערים ההרוויות של נאווארה, ריק גודלה יותר, כמוובן".

"מה ההרגשה כשהולכים ברחובות מרווחים זהב?" גלית ענתה ראשונה.

"הבנייהעים עושים מאבן ירושלמית שוזהרת כמו זהב כתום בשמש של אחורייה-צער".

"והאם משכנתיו של האל גודלים ומוכבים?" " חלק מהם", אמר אדם בגיחוך, "אבל אנחנו גרים בדירה קטנה".

"וכשאתם עוזבים את ירושלים, אתם טסים, אתם ממש טסים?"

"כאן", אמר אדם ברצינות, "אל על, מטל-אביב". "אם אני אבוא פעם לגור בירושלים אני לעולם לא אעזוב. אני אטוס ריק בתוך ירושלים. אבל תגידו לי", היא אמרה, "מי האנשים האחרים שנירים בירושלים".

"הם בעיקר יהודים", אמרה גלית. "יהודים?"

"כאן, ירושלים היא בירת ישראל, המדינה היהודית". אבל האשנה הזקנה כבר העלה זכרונות.

"פעם היו לנו יהודים בזוגרמוודי. אבל הקומר השחוור בא וישב בכיסא השחוור שעיל יד המזבח. הוא עוד שם. אתם יכולים לדרות אותו. הוא הביא את כל היהודים של זוגרמוודי אליו. הם היו אנשים מלוכדים. הם גנבו, הם רינו, הם שטו

אדם צחק כשהוא מטה את הرؤזה הקר אל תוך הכלות. "אבל איך היא הצליחה להימלט?" הצביע אדם לכיוון האישה הזקנה בשוחרים ששוב נῆנסה אל הכינר המשולשת. "תשאל אותה".

"פעם שלישית, גליה", אמר אדם, וקם על מנת לפנות אל הזקנה.

"אדם, לא".

אבל הוא כבר יצא אל השימוש העשנה. היא ראתה אותו ניגש אל הזקנה שעיצרה להסתכל עליו ועל גלית שנשארה בצל, הנידה מעט את הראש, וחורה אותו אל המרפא. בזמן שאספה את חצאיותה על מנת לשבת ליד השולחן, הבדיקה גלית ששערה היה שחזור כמו הבגדים שלבשה ושעורה היה לבן כמו הפטריות שצמחו במערה.

המלצר פנה אליה בשם דונֶה אַסְטָלָה והביא עבורה כוס ובקבוק נוספים.

"ਆפה הילדים שלכם?" שאלת دونה אسطלה בעינים זקנות ובהירות, ובמבט ישיר.

"אין לנו ילדים", אמרה גלית.

"אנחנו עובדים בחברת-חטופה", אמר אדם, "ורוב הזמן אנחנו בנסיעות. אלה לא חיים בשבייל ייד".

"לך יש ילדים?" שאלת גלית.

"יש לי שישה", אמרה אسطלה.

"איזה יופי".

"אני לא יודעת איך איפה ארבעה מהם קבורים. הם נהרגו בצרות של 1938. אחד מהם נCKER כאן", היא הצביע אל חזר הכנסייה שמאחוריהם, "לפני שהוא הוטבל. בעלי גם קבור כאן".

"ואיפה הילד השלישי?" שאל אדם, כי גלית היתה חיורת מכדי לשאול.

"הוא גר בצפון".

"תווא מבקר אותו לעתים קרובות?"

"הוא לא יכול להזoor".

"את יכולה לבקש אותו?"

"אני אף פעם לא הייתי בצפון".

"זאת ארץ יפיפיה", אמרה גלית בהתחזרות, "את חיבת לטסוע לשם פעם. צרפת כמעט יפה כמו ספרד".

"ופריז כמעט יפה כמו מדריך", הוסיף אדם.

"אני אף פעם לא הייתה במדריד", אמרה אسطלה.

"אם ככה", אמר אדם, כשהוא מעניק מחסדו לנבערת מן הפורובייצה, "היא יפה כמעט כמו פמפלונה, בירת נווארה!" בפנים לא נראהתה תגובה, והוא הוסיף, "הפייטה של סן פֿרְמִין?"

"הכנסייה עשיריה", היא אמרה, "בקדושים".

"אף פעם לא הייתה בפמפלונה?" שיווה אדם עדינות לחוסר האמון שנינה להבייע.

"אני הייתה בראנֶקָרָאנֶה", אמרה הזקנה, "עיר גדולה. וגם הלכת לארודה דרך השדות לראות את אהותנו של בעלי

"אנחנו יהודים", אמרה גלית.
"אוֹת אַתָּם כִּבְרִים יְהוּדִים כַּמָּה הֵיּוּדִים מְרוּשָׁעִים", אמרה
הזונה, "אַנְּיָה לֹא צְרִיכָה לְסִפְרָה לְכֶם" ■

מאגנית: דוד אונדר-דוד

דם של עזים ושל ילדים. וכך אשר הם הוו בכל הפשעים
שליהם, הוא שורף אותם בכיכר".
הם הסתכלו לאורך הכיכר השקתה המכוסה באבק בגליל,
ואל הכנסתה שבצד השני בה ישב האינקוויזיטור בכיסא
השחור שליד המזבח השחור. עשן של מדורות קציר תמיינות
עמד באוורור.

לוואה נמייצב-יפת

ארבעה שירים

באה מהמודע

באה אליך
קעורה,
לקפֶל ולהכַיל
מה שְׁבָא מִמְךָ,
מהצָלָל, מהמְנוּעָ
מאחֲבתָה.

באה אליך לא רק
מיינית, אַמְּחִית,
במשוואה חד-ערפית.
יוטר – הפעלים
המפיחש בטוי מזע
באחבה אַלולָה.

מרכז אוטומטי

בקצה המלה הפוכה
חיה
אדם.
ובבקצה תרעה
גם.

וחיתה פרוחישת
בטחון.

ופעם אחרת
נשפכו מלים –
ובבקצה לא
חיה
כלום.

אמתות

הכל נכוֹן לְרַגְעָ
אחד
לאוֹתָה נְקִוָה.
וּמִיד מִתְפִרְקָה הַשְּׁלָם
לְסִדְךָ מַרְפִּיבָיו
וְפָחוֹת.

שוב לא יתְהַזֵּר
לְהִיּוֹת
בְּשִׁנְיָה
יחיה אשר ייחיה
תמיד נכוֹן לעצמו.

תשובה

את צודחת.
יש בֵּין פְּמַד מְשֻׁנה
מִמְשׁוֹנה.

מחסר שמשתקף אליו מהאחר
ומכוון לי לב ויד
לא להקשיב, לא למתת,
רק לבת...
... רק לבת...

אורן דן

אלבר לונדר: הציוני מורייש*

התראה מוקדמת. אחזו כדי לראות אתכם בעבודה. להתראות בקרובו". זהה גם כתורתה של הכתבה: "להתראות בקרוב!"

חיפוש אחר יהודים מצופת

אלבר לונדר פרסם את מאמרו על השיחה עם ראש הערבים ביפו בעיתונו בפריס ב-1930, שמנזה-עשרה שנה לפני שהחילים הבריטיים עלו על אניותיהם בחיפה והסתלקו מארץ-ישראל, ו"היהודים החדשינ'" אכן השיבו כידוע מלחמה שורה במהלך המלחמת העצמאות.

היתה זו הכתבה ה-25 בסדרה בת 27 כתבות שפרסם אלבר לונדר בעיתונו רב-הപופולרי בצרפת ורשות האנטישמיות. כעשר שנים לפני שלטונו וישי, בראשות המושל פטן, ימלא את הוראות הגורמים ויגרש בסיע שוטרים צרפתיים רבעות יהודים, מפריס ומחרabi צרפת, למחלנות ההשמדה בפולין, פרסם לונדר את סדרת כתבותיו הארוכות תחת הכותרת "היהודי הנודד — הגיע". לונדר שימושו שליחו המוחדר של היומון הצרפתי הנפוץ ביותר, "לה פטי פריזין", שתפורסםו הגיעעה כבר בתחום המאה ל-50 מיליון עותקים וחצי מדי יום.

הכתבות של לונדר פורסמו בעמוד הראשון. המאמר ה-26 של העיתוני הופיע תחת הכותרת "האושר להיות יהודי".

"סירתי בהיודה ובשומרון", כתב לונדר, שלא שמע אז על הגדה המערבית, "בגיל המתמן והעלויון, לשוא טפסתי על הר הכרמל ועל הר תבור. לשוא השמעתי קול קורא. לשוא חתרתי בסירה בים כנרת. תראו לי סוף סוף יהודי אחד שהגיע מצרפת. אני מתחפש שניים. אחד קtan יספיק לי. קולי נשר לאחד. אף יהודי לא הגיע מצרפת כדי לבנות את מלכתו של דוד".

לעתה זאת, מנה אלבר לונדר את היהודים ממדינות אחרות שפגש: קולג'ן קש מהכבה הבריטי שווייר על דרגותיו ואזרחותו וכא לבعرو באש המקדש הציוני. ו-פריזלנד, שופט לשעבר מאסטרדרם, שהוא הקונסול של מדינתו לשעבר, הולנד — בארץ-ישראל. צ'קסטולוקיה העוניקה פרופסורים, בלגיה — מומחים למטעים. גרמניה — ארכיטקטים. אמריקה — חובבים עשירים.

והרי קטע מכתבו על תל-אביב של אורה חיים:

אם תחסום את רחוב הרצל בתל-אביב, תעוזר כמה איש שלכל אחד מהם יופיע מופלא. אחד, כדי להיות יהודי, חזה את ויסיה, סיבי, מנצ'וריה וסין ברוגל. הוא יצא לדרכו כחץ שליח, כשאין הוא מתחפש דווקא את הדורך הקצרה. הוא הגיע מקנדה, מצילה... צ'ירם, טופרים, מוסיקאים, שחknim... האם הם מאושרים? כיצד הם חיים? כן. הם מאושרים... ראייתי יהודים כשהחדרשו בידיהם וקוראת לעברם 'שלום'! ראייתי עובדי-אדמה החווים מהשדה והולכים לספרייה... האם זה האושר? ■

אין יכול להרוג את כל היהודים. הם מונים 150 אלף איש. תזדקק לזמן רב לכך!"
העיתונאי הצרפתי, אלבר לונדר (Albert Londres), הטיח את שאלתו-התרשם בפני ראש-עיריית ירושלים הערבי, ראג'בי נשיבי, כי שוכנו בשיכתו בארץ-ישראל של 1929.
"לא", השיב (ראג'בי) בקול מתוק, "רק יומיים!"
"שבעים וחמשה אלף ליום?"
"כן, כמובן!"

את הריאלוג המכמררו הזה עם ראש-העיר הערבי של ירושלים, על טבח של 150 אלף יהודי ארץ-ישראל בתוך יומיים, הביא אלבר לונדר בשיחתו באותה שנה עם ראש ערביה ארץ-ישראל ביפו. הכתב-הכוכב, ה"גראן רופטור" הצרפתי, נפגש עמו בעת ביקורו השני בארץ-ישראל: "חמשה ערבים מוסלמים (הוא לא מכנה אותם פלשתינאים), שלשה ערבים קתולים ושני ערבים יוונים-אורתודוקסים".

הדורבים הערבים האשימו את היהודים באזני לונדר: "הארץ נקרה פלسطين והם קוראים לה ארץ-ישראל (כך במקו). השפה היהודית היתה הערבית והם הכניסו את העברית כשוואה לה. הם רוכשים את מטבח אדמתוני (מודע אתם מוכרים להם את האדמה?) והם אומרים לנו — אם איןכם מוכרים טלי עמכם את עצמות נבייכם ולכו מפה!".
"במקום היהודי הנודד יבואם כן היהודי הנודד?" מהרהור אלבר לונדר בין לבין, בכתיבתו על אותה שיחה ביפו, ושאל מיד את בני שיחו הערבים:
"רובותי, מהם התאניכם כדי שלא תשחטו יותר את היהודים?"

"המולה", ממשיך לתאר לונדר. "הם לא שחטו את היהודים: לא! לפחות, אם אני מבין היבט, הם עשו זאת רק כדי למשוך את תשומת-הלב למצב אליו הוטלו הערבים. (השיחה ביפו התנהלה לאחר מעשי הטבח שביצעו הערבים ביהודי חברון וצפת בתרפ"ט-1929).
או סיפר להם אלבר לונדר על שיחתו עם ראש-העיר הערבי של ירושלים והחפאותו שיש חסל 75 אלף יהודים ביום.

"שאלת את העשרה אם הם מסכנים לדרבו של ראג'בי נשיבי", המשיך אלבר לונדר בכתיבתו.
"מסכנים!" השיבו.
"ובכן, רובותי", פנה אליהם העיתונאי הצרפתי, "כאשר

החילים האנגלים יפליגו מכאן באניותיהם לבתייהם, עשו לי טובה וטלגרפו אליו. אני חשב שאתם מפריזים בכוונכם. היהודים החדשינ' לא ירצו שיהרגו בהם. אני בטוח שישיבו לכמ' מלחמה שורה. הנה כתובתי. אל תשחטו לשגר לי

* מתוך קשור מס' 17, מאי 1995, בעריכת שי רוזנפלד.